

QO‘QON DAVLAT
PEDAGOGIKA INSTITUTI
ILMIY XABARLARI
(2025-yil 1-son)

FILOLOGIYA
PHILOLOGY

TARJIMA JARAYONIDA TARJIMONNI O‘YLANTIRADIGAN MASALALAR

Axmedova Muxayyoxon Tadjimuxamedovna

Andijon davlat chet tillar instituti,

E-mail: ahmedovamuhayyo305@gmail.com

Tel: (91) 489 53 77

Annotatsiya. Ushbu maqolada tarjima uzoq yillik faoliyat ekanligi, tarjima nazariyasining tarjima amaliyotiga ijobiy ta’siri, tarjima jarayonida qo‘llaniladigan strategiyalar va o‘zgarishlar haqida so‘z boradi. Tarjimada har bir millatning milliy mentalitetiga asoslangan uslub masalasi har bir muallifning o‘z uslubiga ko‘ra to‘g‘ri uslubni tanlashi va tarjima jarayonida tarjima qilingan tilning lingvistik resurslaridan foydalanishida namoyon bo‘ladi.

Kalit so‘zlar: ekvivalentlik, so‘zma-so‘z tarjima, erkin tarjima, bevosita tarjima, uslubiy yo‘qotish, metafora, emfaza.

ВОПРОСЫ, РАССМАТРИВАЕМЫЕ ПЕРЕВОДЧИКОМ В ПРОЦЕССЕ ПЕРЕВОДА

В этой статье рассказывается о том, что перевод-это многолетняя деятельность, о положительном влиянии теории перевода на практику перевода, о стратегиях и изменениях, применяемых в процессе перевода. В переводе проблема стиля, основанного на национальном менталитете каждого народа, проявляется в том, что каждый автор выбирает правильный стиль в соответствии со своим стилем и использует лингвистические ресурсы переводимого языка в процессе перевода.

Ключевые слова: эквивалентность, дословный перевод, свободный перевод, прямой перевод, стилистическая потеря, метафора, эмпфаза.

ISSUES CONSIDERED BY THE TRANSLATOR DURING THE TRANSLATION PROCESS

This article explains that translation is a long-term activity, the positive impact of translation theory on translation practice, and the strategies and changes applied in the translation process. In translation, the problem of style based on the national mentality of each nation is manifested in the fact that each author chooses the right style in accordance with his style and uses the linguistic resources of the translated language in the translation process.

Key words: equivalence, literal translation, free translation, direct translation, stylistic loss, metaphor, emphasis

KIRISH

Inson dunyoga kelib, tabiatni ongli tushuna boshlagandan buyon til paydo bo‘lgan. Yer yuzining turli hududlarida turli insonlar yashashi oqibatida turli tillar, turli tushunchalar paydo bo‘lgan. Faqat bir muqaddas tushuncha dunyoning har bir xalqida mavjuddir bu “yaxshilik” va “yomonlik” o‘rtasidagi ziddiyatlar. Bu tushunchalar har bir xalqda o‘z ko‘rinishida e’tirof etiladi: zulmat bilan yorug‘lik, sovuq bilan iliqlik, oq bilan qora, go‘zallik bilan xunuklik, ma‘rifat bilan johillik va boshqalardir. Xalqlar ongidagi tushunchalarni bir-birlariga tushuntirish uchun qadimdan xalqlar o‘rtasidagi “tilmochlarlar” va “tarjimonlar” faoliyat ko‘rsatganlar.

Tarjimonlar asosan iqtisodiy – savdo aloqalarni tiklashga xizmat qilganlar va bu aloqalar xalqlararo, keyinchalik davlatlararo diplomatik aloqalar darajasiga o‘sgan. Bu aloqalar o‘zaro madaniy aloqalarning shakllanishiga olib keladi.

Tarjima til va tafakkurning buzilmas ittifoqi, muqoyasi, shirin hosili o‘laroq, tabiat insonga ato etgan ulug‘ ne‘mat, ajoyib mo‘jizadir. Tarjima bor ekan, xalqlar bir-birlari bilan doimiy jonli muloqotda, adabiyotlar bir-biriga vobasta, bir-biridan bahramand bo‘ladi. Tarjima bor ekan, fikr-fikrdan suv ichadi, boyiydi, o‘tkirlashadi.

ADABIYOTLAR

Tarjima davrlar osha tillarni boyitib turli tillarda yangi atamalar paydo bo‘lishiga sabab bo‘lib kelmoqda. Tarjimaning eng baxsli bo‘lgan badiiy tarjima turi bevosita adabiyot, tilshunoslik, tarix, falsafa va madaniyatshunoslik fanlariga bog‘liq bo‘lib, tarjima jarayonida turli muammolarga sabab bo‘ladi. Tarjimada P. Nyumarkning fikricha tarjima jarayoni 1) tarjimadan oldingi va 2) tarjimadan keying rejaga ega. [3] Tarjimadan oldingi jarayon tarjimaga tayyorgarlik ko‘rish jarayoni bo‘lib, unda tarjimon muallif asarini tarjima qilishdan avval uning hayoti va ijodi, u ijod qilgan davr, jamiyatning qadriyatlari, umuminsoniy qarashlari haqida ma‘lumotlar yig‘ib, ularni o‘rganish jarayonidir. Tarjimadan keyingi davr tarjima tanqidiga tegishli bo‘lib, uning boshqa ekspert, mutaxassislar fikrlarini hisobga olgan holda o‘rganish va rivijlantirishga qaratilgan. Axir Nidaning fikricha tarjima dinamik ekvivalentlikka ega.[2] Ya’ni tarjima bir urinishda maromiga yetmaydi, unga yana o‘zgartirishlar kiritib rivojlantirish mumkin va yanada mukammalroq bo‘lishi mumkin. Bu bilan dastlabki tarjimaninmg bahosi pastlamaydi, balkim u birinchi qo‘yilgan qadam sifatida qadrlanadi, axir keyingi tarjimon uchun u zinapoya vazifasini bajaradi.

Buyuk o‘zbek romannavisti Abdulla Qodiriyning mashhur “O‘tgan kunlar” asarini amerikalik tarjimon Mark Riz ingliz tiliga tarjima qilish uchun 15 yil vaqt ketkazdi. Albatta bu yerda mahalliy aholi bilan muloqotga kirish uchun yetarli sharoitlar bo‘lmagan holatlar ham bo‘lgan, lekin asosiy masala xalqning mentalitetini tushunib yetishda bo‘lgan. Uning fikricha: “ —Adabiy tarjimon bo‘lish uchun, avvalo, shaxs muayyan jamiyat madaniyatini imkon qadar aniq aks ettirish uchun yetarli darajada tushunadigan yozuvchi bo‘lishi kerak.” [17] U albatta haq, chunki ingliz zabon o‘quvchi birgina Qutidorning: “— Uyatsizga maning uyimdan o‘rin yo‘q, uytsiz bilan so‘zlashishga ham toqatim yo‘q...” – degan hitobini tushunish va Otabekning bu da‘voga tortishmay orqaga qaytib ketishini tushunish uchun tarjimon Abdulla

Qodiriy davriga borib, o‘zbek kiborlarining olgan tarbiyasi haqida chuqur mulohaza qilmog‘i lozim.

USULLAR

Tarjima nazariyasining ahamiyati shundaki, u ayrim amaliyotchi- tarjimonlarning sub’yektiv mayliga hamda «intuitsiya» yo‘li bilan o‘zboshimchalik qilib o‘girishlariga chek qo‘yadi. Har qanday nazariy faoliyat qonuniyatlar joriy qilishga va nazariy umumlashmalar yaratishga zarurat sezadi, bular esa kengroq miqyosda xulosalar chiqarishga, ularni bir qancha tarjima hodisalariga tatbiq etishga hamda ilmiy tamoyillarni mensimaslik va uddaburonlikka chek qo‘yishga yordam beradi. Shuning uchun o‘tmishdagi va hozirgi buyuk tarjimonlar tarjimachilik sohasidagi til, adabiyotga munosabatlari hamda dunyoqarashlari bilan bog‘liq nazariy bilimlar tizimiga asoslanib ish ko‘rganlar.

Darhaqiqat matn asliyatdan tarjima tiliga o‘girilganda tarjimon bir qator qiyinchiliklarga duch keladi. Bunda tarjimaning turli yondashuvlari mavjudligi haqida gapiramiz. Tarjima “literal translation” (so‘zma-so‘z tarjima), va “free translation” (erkin tarjima) turlariga bo‘linadi.[1] Bu tarjima turlari tanqidchilar tomonidan qattiq qoralanib, ular sohta tarjimalar hisoblanib keladi. Chunki ushbu tarjimalarda muallifning yaratgan asarini uslubiy bo‘yoqdorligi yetarlicha ochib berilmaydi va asardagi axborot lo‘nda va quruq qilib yetkaziladi. Tarjimada o‘qilgan ma‘lumot o‘quvchiga asliyatdagidek ta’sir etmaydi va muallif yozuv uslubining mahorati yetakzib berilmaydi.

Shunga qaramay biz darslarimizda amaliy tarjimalar bilan shug‘ullanamiz va “so‘zma-so‘z” va “erkin” qilingan tarjimalar jiddiy uslubiy tarjimaga kirishishimiz uchun bir pog‘ona bo‘lib xizmat qiladi.

Bundan tashqari biz dastlabki tarjima tarixiga nazar solsak, o‘zbek tiliga tarjima qilingan jahon adabiyoti durdonalari bevosita tarjima qilinmay, balkim rus tili orqali tarjima qilinib kelgan. Bu holat rus tilini “medium tili” bo‘lishiga sabab bo‘lgan. Bu o‘tgan asrning tilshunos tanqidchilari tomonidan tanqidga olingan. N. Chukovskiyning “O‘ninchi san’at ilohasi” nomli maqolasida bunday bilvosita tarjimaga qarshi chiqqani haqida Q. Musayev o‘zining “Tarjima nazariyasi” kitobida ko‘rsatib o‘tgan.[11]

Bilvosita tarjimada tarjimada o‘rtakashlik qilayotgan asardan tarjima jarayonida yo‘l qo‘yilgan bir qator xatolar uchinchi tarjimaga ko‘chib o‘tadi.

Lekin tarjima jarayonida ingliz tilidan o‘zbek tiliga to‘g‘ridan – to‘g‘ri tarjima qilinishida, ingliz tilidan rus tiliga tarjima qilingan asar taglama sifatida yordam berishi mumkin.

Tarjimada uslub masalasi alohida e’tibor talab qilinadi.

Badiiy tarjimada asliyatning uslubiy xususiyatlari aks ettirilishi lozim. Matnlararo invariantlik saqlangandagina uslubiy yo‘nalishlar ham o‘rinli aks etgan bo‘ladi. Tarjimadagi mavzu va usluban o‘zgarishlar haqidagi gap borganda uslubiy muvofiqlik, uslubiy almashtirish, uslubiy almashuv-inversiya, uslubiy kuchaytirish, uslubiy tipiklashtirish, uslubiy o‘ziga xoslik, uslubiy susaytirish, uslubiy tenglashtirish, uslubiy yo‘qotish tushunchalarining mohiyatiga e’tibor qilmoq darkor.

Ijodkorning uslubiy o‘ziga xosligi til zahiralari, vositalari asosida yuzaga keladi. Har bir muallifning o‘z tili, uslubini qayta yaratish badiiy tarjimaning muhim shartlaridan biri hisoblanadi. Ayni bir til – rus tilida ijod qilgan F. M. Dostoyeskiy bilan A.P. Chexov uslubida katta farq bor. Shuningdek, o‘zbek tilida ijod qilgan Oybek bilan A. Qahhor uslubida ham jiddiy o‘ziga xoslik mavjud. Lekin boshqa-boshqa tillarda qalam tebratgan A.P.Chexov bilan A.Qahhorning uslubi bir- biriga yaqin. Bu uslubiy hamohanglik ikki adibning adabiy-estetik qarashlaridagi yaqinlik, tildan foydalanishdagi mahorat (qisqalik) bilan izohlanadi. Arab romannavisi J. Zaydon bilan A. Qodiriy uslubidagi mushtaraklikda esa mavzu va tarixiy kolorit muhim o‘rin egallaydi.

Tarjimadagi uslub muammosini va badiiy adabiyotni tarjima qilishda ona tilining ro‘lini o‘rganib, tadqiqotchilar badiiy adabiyot yozish uslubidagi farqni ta’kidlashga moyildirlar. Tarjima uslubidagi nazariy tadqiqotlar Jan Boaz-Bayerning “Tarjimaga stilistik yondashuvlar” (2006) kitobida keltirilgan. Tarjimadagi uslub Gabriela Saldanyaning "Tarjimadagi uslub" (2014) asarining asosiy mavzularidan biridir. Tadqiqotning dolzarb linguometodologik jihatiga ko‘ra, tarjimada uslubning ifodasi va badiiy adabiyotda ommaviy tarjima nafaqat badiiy tarjimada, balki biznes aloqasi va ommaviy tarjima kabi adabiyotning turli sohalarida ham muhim sohaga aylandi.

NATIJALAR

Tarjimada uslub masalasiga to‘xtalar ekanmiz, turg‘un birikmalar, idiomalar, emfaza, metonimiyalar va metaforalar tarjimasiga e’tobor qaratamiz. Tarjimada asarning bo‘yoqdorligini saqlab qolish uchun tarjima qilinayotgan tildagi muqobil variantlardan foydalanish zarurati tug‘iladi.

Masalan: “To wash dirty linen in public” iborasi “Kir choyshabni omma oldida yuvish” deb tarjima qilinadi. Uning o‘zbekcha muqobil varianti: “Uydagi gapni ko‘chaga olib chiqma” iborasi mos keladi yoki “To Newcastle with coals” – “O‘rmonga o‘tin bilan bormoq” deb o‘giriladi.

Agar diqqat bilan kuzatsak turg‘un birikmalarning tarjimalarida mahalliy xalqning urf-odati va yashah sharoitidan kelib chiqib tarjima qilinadi. Masalan, “To Newcastle with coals” iborasi Newcastlning o‘zi ko‘mir ishlab chiqargani uchun ko‘mir olib boorish oshiqcha ekanini bildiradi. Buni ruschada “В Тулу со своим самоваром” iborasi bilan almashtiriladi, chunki Tula shahri samovarlar yarmarkasi bilan mashhur.

Demak, tarjimada uslubiy o‘zgarishlar tipologiyasi, ya’ni matnlararo invariantlikni saqlashday uslubiy holat katta ahamiyatga ega. O‘zaro invariantlik saqlangandagina har ikki matnda uslubiy yo‘nalishni ro‘yobga chiqarish haqiqatday ko‘rinadi. Tarjimadagi mavzu va usluban o‘zgarishlar haqida gap borganda, ko‘rib o‘tganimizdek, uslubiy muvofiqlik, uslubiy almashtirish, uslubiy almashuv-inversiya, uslubiy kuchaytirish, uslubiy tipiklashtirish, uslubiy o‘ziga xoslik, uslubiy susaytirish, uslubiy tenglashtirish, uslubiy yo‘qotish kabi tushunchalarining mohiyatiga e’tibor qilmoq darkor.

Asliyatda yozuvchi o‘zining axborotini kommunikativ kuchini oshirish uchun turli xil til birliklar funktsiyasini ifodolovchi stilistik vositalardan foydalanadi. Har bir tilni o‘ziga xos stilistik ekspressiv birliklari mavjudki, bunda tarjimon ustalik bilan kerakli vositalarni tanlab oladi. Rus tilida ekspressivlikni ifodalash uchun, xususan, semantik elementlarga tayanishning umumiy tendentsiyasini va ingliz tilida rasmiy elementlardan ko‘proq foydalanishni qayd etish mumkin. Bundan kelib chiqadiki, tarjimon asl tilning ekspressiv vositalarini nusxalashdan qochishi va tarjima tiliga xos bo‘lgan vositalardan foydalanishga harakat qilishi kerak. Ingliz tilida stilistik vositalardan keng foydalanishni frazeologik birliklarni qo‘llashda ko‘rish mumkin. Frazeologik birliklarning eng turg‘un ifodalaridan biri bo‘lgan idiomalar axborot berishdan tashqari ekspressivlikni oshiradi. Ular kitobxonga estetik ta’sir o‘tkazib, uning madaniy va badiiy bilimini oshiradi.

MUNOZARALAR

Umuman olganda tarjimon lug‘at bilan ishlashni bilishi kerak. Ingliz tilida “**end**” so‘zi o‘zbek tiliga va rus tiliga biror narsaning nihoyasi va oxirini anglatadi. Masalan, Jek Londonning asarida “His hope was that all would **end** in laughter and in laughter be forgotten.” – Он надеялся, что все **кончится** смехом и в смехе забудется. (Semen Grigorivich Zaymovskiy tarjimasdi) – U hamma ofatlar kulgu bilan **tugashiga** va unitilishiga umid qildi. Bunda “end” so‘zi o‘zining birlamchi ma’nosida keladi. Biroq Boris Leonidovich Pasternakning “Doktor Jivago” asaridagi “To that **end** large forces of the partisans were detached and concentrated against the western bend of the circle” gapida ‘to that end’- ‘maqsad uchun’ deb tarjima qilinmoqda “Для этого выделили большие партизанские силы и сосредоточили их против западной дуги круга”, o‘zbekcha tarjimasi “**Buning uchun** katta partizan kuchlari ajratilib, ularni aylananing g‘arbiy yoyiga qarshi to‘plashdi”. Bundan ko‘rinib turibdiki ‘**end**’ so‘zi bu yerad boshqa ma’noda kelmoqda.

Tarjimada ekspressivlikni ko‘rsatib berish uchun tarjima qilinayotgan tilning til boyliklaridan foydalanish haqida gapirdik, asliyatda ifodalangan holat boshqacha bo‘lishi mumkin va buni tarjima tilida tarjimani xuddi asliyatdek o‘qishga kirishgan kitobxon asliytni o‘qigandek ta’sirlanishini ta’minlanishi kerak. Masalan Ernest Hemingweyning “Chol va dengiz” asaridan quyidagi misolni ko‘rsak “How old was I when you first took me in a boat? – Five and you nearly were killed, when I brought the fish in *too green* and he nearly tore the boat to pieces. Buni ruscha tarjimasi: “Сколько мне было лет, когда ты первый раз взял меня в море? — Пять, и ты чуть было не погиб, когда я втащил в лодку совсем *еще живую* рыбу и она чуть не разнесла все в щепки, помнишь?” – deb tarjima qilinadi. Ko‘rinib turibdiki, “too green” so‘zi aslida birinchi ma’nosi ‘zap-zangori’ degan rangni anglatga ham tarjimon uni “совсем еще живую” deb tarjima qilyapti. O‘zbekchada taniqli tarjimon Ibrohim G‘ofurov ham “— Birinchi marta meni dengizga olib chiqqaningda yoshim nechada edi? — Beshda. Qayiqqa *tirik* baliqni tortib olganimda, u sag‘al bo‘lmasa hamma narsani chilparchin qilib yuborayozgan va sen ham bazo‘r jon saqlab qolgan eding, esingdami?” – deb ustalik bilan tarjima qilgan. Ahamiyat berib qarasak o‘zbekcha tarjimada tarjimon “tirik” – deb tarjima

qilyapti. “Green” so‘zi zangori ma‘noni anglatish bilan birga “yemish uchun ishlatiladigan ko‘katlar”, “xom- hatala”, “juda g‘or, yosh, tajribasiz, ishonuvchan”, agar miniladigan ot haqida gap ketsa “asov, minilmagan”, “hali kuchga to‘la, ya‘ni kuchdan qolmagan”, va hattoki “nimjon, kasalmand” ma‘nolarni ham berar ekan, “green winter” – “qorsiz, yumshoq qish” ni anglatar ekan. Ko‘rib turganimizdek, tarjimon “green” so‘zini birinchi ma‘nosiga yopishib olganda ancha qiyinchilikka uchragan bo‘lar edi. Biroq shuni ta‘kidlash kerakki, “green” so‘zi, rus tilida ham “hali pishmagan”, “tajribasiz” ma‘noni anglatadi. Masalan “зеленый юнец”, “зеленая молодежь”, bu va bu kabi so‘zlar rus mumtoz asarlarining ko‘p sahifalarida uchraydi. O‘zbek tilida bo‘lsa “zangori” rang yoshlik, g‘ayratlilik, tajribasizlik va g‘orlikni anglatga ham bu so‘zni o‘rniga o‘z sifatini anglatadigan so‘zlar bilan yozish ko‘proq o‘ng keladi. Masalan “Soddagina qiz aldanib qoldi” bu ma‘noda o‘sha ingliz tilidagi “zangori” so‘zining tag ma‘nosi yotadi. Lekin o‘zbek tilida bu so‘zni “Zangori qiz aldanib qoldi” – deb yozish to‘g‘ri bo‘lmaydi

Yana bu tarjima asliyatdan grammatik transformatsiyaga uchrab tarjima qilinyapti. “you nearly were killed, when I brought the fish in *too green* and he nearly tore the boat to pieces”. Bunda bosh gap bilan ergash gapning o‘rni almashib qolyapti. “Qayiqqa tirik baliqni tortib olganimda, u sag‘al bo‘lmasa hamma narsani chilparchin qilib yuborayozgan va sen ham bazo‘r jon saqlab qolgan eding, esingdami”. Asliyatda birinchi natija berilyapti, tarjimada esa birinchi navbatda sabab dahshatini ko‘rsatib, keyin natija berilyapti. Bu ham gapning ekpressiv ifodasini kuchaytirmoqda.

Ingliz tilida “too green”, ya‘ni “juda ham zangori” yoki “juda yosh baquvvat” baliq haqida gap ketyapti, tarjimon buni oddiy qilib “tirik baliq” deb tarjima qiladi. Asliyatda tirik baliqning kuchini unga ta‘rif berayotgandagina ko‘rsatib o‘tdi, biz bilamiz dengizda katta tirik baliq kichkina qayiqda qanday mashaqqat bilan tinchlantirilishini. Agar bu holatda voyaga yetmagan “besh” yoshli bola qayiqda bo‘lsa – bu dahshatni tasavvur ham qilish qiyin. Tarjimon bu shiddatli ovni “sen ham bazo‘r jon saqlab qolgan eding, esingdami” – deb beryapti. Tarjimon bolani dahshatga tushganini “jon saqlab qoldmoq” iborasi bilan beryapti. Agar bu iborani chuqur konseptiga qarasak “hayot uchu kurashmoq” ma‘nosini beradi. Tarjimon sodda qilib “bazo‘r tirik qolganding” – desa ham bo‘lar edi, lekin bunda kichik bo‘laning ko‘z oldida namoyon bo‘lgan dahshatni tasvirlay olmagan bo‘lar edi.

XULOSA

Xulosa qilib shuni aytamanki, tarjimada turli emotsional holatlarni asliyatda bayon qilinganday kuchli ifoda qilish uchun tarjima tilining butun so‘z boyligi potentsialidan habardor bo‘lish kerak. Agar tarjimon asliyat asari qahramonlari bilan birga bo‘lib o‘tgan voqeani his qilmas ekan, ularning boshidan kechirgan tuyg‘ularini o‘zlarida o‘tkazmas ekan, tarjimada adekvatlikka erishish qiyindir. Bunda tarjimon tarjima strategiyalari va tarjimada qo‘llaniladigan transformatsiyalardan keng foydalanishi kerak. Agar tarjimon manba tilidan tarjima qilinayotgan tildan tashqari asliyatni o‘zi biladigan boshqa tildagi variant bo‘lsa o‘sha tarjimadan to‘g‘ri foydalanib, uni taglama tarjima sifatida olishi mumkin. Buni ko‘p tarjimonlarimiz o‘z tajribalarida qo‘llab-kelgan.

ADABIYOTLAR:

1. Basil Hatim and Jeremy Munday “Translation”. Routledge. 2020
2. E.Needa “Towards a science of translation” 1964
3. P Newmark “Approaches to Translation”. 1988
4. Rainer Schulte, John Biguenet “Theories of Translation” London 1992.
5. Roger T. Bell “Tarnslatio and Translating: Theory and practice” Published in the United states of America by longman Inc., New York. Longman group UK Limited 1991
6. Saldanha G. “The Translator: Literary or Performance Artist?” 2020
7. Г. Саломов «Таржима назариясига кириш». Тошкент – 1978
8. I.G‘ofurov, O. Mo‘minov, N. Qambarov “Tarjima nazariyasi”. Toshkent 2012
9. Комилжон Жураев, Матлуба Расулова, Мухайё Ахмедова «Таржимашунослик» Тошкент 2015
10. M. Axmedova “Tarjimada uslub masalalari” Andijon 2024
11. Q. Musayev “Tarjima nazariyasi asoslari” FAN 2005
12. Антон Попович: Проблемы художественного перевода. – М.: Высшая школа, 1980
13. В.Н. Комиссаров «Теория перевода». Москва «Высшая школа» 1990
14. В.Н. Крупнов «Курс перевода». Москва 1979
15. Дюришин Д. Теория сравнительного изучения литературы. – М.: Прогресс, 1979. – С. 69
16. Ф.В. Федоров «Основы общей теории перевода». Москва «Высшая школа» 1983
17. <https://www.gazeta.uz/ru/2021/06/19/mark-reese/>